

Важко погодитись і з тезою Н. Герасименко про твори І. Роздобудько як про явище, “не пов’язане із жодною з існуючих моралей” [1, 229]. Звісно, не існує абсолютних основ, якими могла би послуговуватися сучасна людина (Михайло – наш сучасник), як, власне, незаперечна й думка про шалений темп життя, який уносить корективи в ділянку етики. Але мораль певної епохи (періоду) обов’язково дотична до традиційних моральних норм, речником яких у романі І. Роздобудько “Ранковий прибиральник” виступає головний герой, котрий, попри віддаленість від України, насправду не був відмежований від століттями складених моральних цінностей свого народу; його погляди на життя виразно тяжіють до традиційних, що, як відомо, в українців не догматичні. Михайло мав почуття гідності, вірив у взаємне кохання, він порядна, чесна, відповідальна, із загостреним почуттям справедливості людина. Саме моральні цінності допомогли йому вижити на чужині, не зламатися духовно.

“Ранковий прибиральник” І. Роздобудько – це роман про буття людини у просторі інших культур, про вартості національної культури, духовність родинного середовища, збереження національної пам’яті, про корпус тих духовних набутків, що живлять ество українця на чужині, оберігають його національну самобутність. Це роман про те, як *носити Україну в собі*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасименко Н. Особливості творчої манери Ірен Роздобудько // *Роздобудько І. Переформулювання*. – К.: Нора-Друк, 2007. – С. 231–238.
2. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури. – К.: Академвидав, 2006. – 504 с.
3. Кісь Р. Глобальне – національне – локальне (соціальна антропологія культурного простору). – Львів: Літопис, 2005. – 300 с.
4. Мороз В. Дещо про феномен українства // *Всесвіт*. – 1991. – № 11. – С. 122–128.
5. Роздобудько І. Він: Ранковий прибиральник. Вона: Шості двері: Романи. – Вид. 2. – К.: Нора-Друк, 2007. – 312 с.
6. Черепанова С. Філософія родознавства. – К.: Тов-во “Знання”, КОО, 2008. – 460 с.

Отримано 4 жовтня 2010 р.

м. Суми

Валентина Соболев

УДК 821.161.2-31.09

ЗЕЛЕНА МАГІЯ МАНДРІВКИ

Латинське “*homo viator*”, яке сьогодні перекладаємо як *мандрівник*, *подорожній*, у далекому середньовіччі було символом людської долі.

Нова повість “Де мій брат?” відомої письменниці, редакторки журналу “РІЧ” Надії Мориквас бачиться болючим одкровенням високого звучання – про долю *homo viator*, хоча, властиво, усі ми в цьому світі подорожні, а на цій планеті – короткочасні гості. Оповідь-сповідь нового твору б’є від серця в серце високою хвилею тривоги, болю, зневіри і – насамкінець – воскреслої віри у власні сили, у ніким не зневажену свободу і просто в даровану Богом радість бути в цьому світі, бачити його не лише із власного “райського куточка” – із вікна на Левандівці, а й із перспективи славетної гори Еріче, на якій іще у XII столітті до нашої ери запалювали маяк жриці храму красуні Афродіти...

Але одна справа знати це теоретично, інша – досягнути з автопсії культ Афродіти Еріцинської (від назви гори Еріче!), який чи не разом із храмом був “перенесений до Риму й ототожнений з тамтешньою Венерою, котра первісно

була чарівною богинею садів, весни та розквіту” [1, 216]. Але героїня повісті “Де мій брат?” Гелена вирушає в далеку Італію не задля того, аби глибше осягнути, що “історія Афродіти-Венери – це історія кохання та культури на планеті Земля, боротьби земного, фізіологічного, матеріального – з духовним, небесним” [1, 216].

Героїня повісті Н. Мориквас опиняється в далекій Сицилії, як зізнається, спонукана силою здорової злості... У дорогу поетичну душу покликала, однак, не лише вітальна енергія побороти “безгрошів’я” і “безгрішшя”, а й мандрівний дух цікавості та неупокореної праги пізнання нового, який нуртує в наших генах віддавна. Може, і від часу появи “Хоження” ігумена Даниїла з його мандрами до Святої Землі в роках 1106–1108. Імовірно, то чи не найперший наш homo viator... Не давав спокою той дух і Василеві Григоровичу-Барському, який свої подорожі (упродовж аж 24 років!), свої пригоди, спостереження, розуміння і знання записав у розлогому щоденнику під назвою “Мандри по святих місцях Сходу з 1723 по 1747 рік”. Дивовижно, а чи закономірно, а точніше – симптоматично, що нині найцікавіші мандрівні записи належать не сильній, а прекрасній – жіночій половині українства, і то, як здається, проблема для поважніших студій. Отож мандрівний дух у повісті “Де мій брат?” Н. Мориквас не тільки зануртував-ожив, а й викристалізувався правдою серця в чітку життєствердну формулу – вирватися зі звичного середовища. Чому, для чого? А “з величезної потреби провітрити ауру і відремонтувати стелю над головою...” [2, 8].

Іронічний читач нехай не поспішає присікуватися до такого необарокового “поєднання непоєднуваного” в окресленні мети тих мандрів. Бо ж стеля над головою в героїні – далеко не лише фарбована на помаранч кухня, яка потребує ремонту... Камертоном її духу є такий храм. Це він іще зовсім, як здається, недавно був окрасою того куточка Львова, яким милувалася Гелена з вікна на своїй омитій лавандовим повітрям Левандівці... Тепер же, “щоби полюбуватися храмом з вікна, треба напружити зір – нелегко виокремити його летючу споруду серед важких і широких новобудов. А віднедавна на одній з них встановили якусь антену і вона тепер вивищується над хрестом на церковній бані. Горизонталі затискують вертикаль” [2, 111].

А кухня, фарбована на помаранч юнаками, які у 2004-му стояли на Майдані, у розділі “Ремонт по-вегетаріанськи” стає немовби живим персонажем, а ще, імовірно, тим гротесково синтезованим знаком змін, про які говорити боляче, але коли з іронією – то ефективно, а тому вкрай необхідно. Присвячені їй, левандівській кухні, дотепні іронічні рефлексії не просто вберігають екзистенційно-сповідальний наратив від надриву, а, стаючи окрасою твору, сигналізують про повернення до читача – у новому амплуа (бо ж “час від часу треба перевітрювати ауру” [2,78] – авторки блискучих іронічних щоденників Надії Мориквас.

“То правда, на побут я звернула увагу аж тоді, коли він посипався мені на голову. І я від здорової злості (золотий стимул!) опинилася аж в Італії. Але тепер не можу миритися з тим. А стеля – знаменитого цеглового кольору, на честь Помаранчевої революції, знову посипалася, і то був знак, що революція впала остаточно.

Це були сліди “вегетаріанського” ремонту – підручними засобами, бо на справжню “сніжку” грошей не було. Повернувшись з Києва, де студенти-художники стояли під стінами президентського палацу в дні, коли ще над юнацькими головами могли просвістити кулі, вони пофарбували мою кухню в кольори помаранчі. На зло всім, бо вони першими вловили фальш...” [2, 80]. “Очевидно, вегетаріанський ремонт – все одно, що безкровна революція. Усе потребує професіоналів!” [2, 83]... І врешті: “Тепер стіни моєї кухні – цукеркової

барви з намальованими білими квітами. А кольорову революцію нагадують лише спецкуртки прибиральників. А може, її слід починати від прибиральників?” [2, 83].

Таких нагальних питань без відповідей у повісті чимало, не менше, аніж силуеток людей – друзів давніх і зовсім нових, дорогих серцю, які вже стали святою пам'яттю, як Стас з Одеси чи Мирон, і випадкових стрічних, як українки-заробітчани, “баданки” з Масси, які щонеділі, аж до пізньої осені, зустрічаються у скверу біля пам'ятника Гарібальді: “Мова тут була перепусткою і паролем. Мене прийняли як рідну. Нагодували, напоїли, розпитали. А я розпитала їх” [2, 50]. Кожна із жінок – то окрема життєва доля, окрема трагедія чи драма... Не випадково ж залишається без відповіді ще одне запитання, озвучене заробітчанкою з Тернопільщини Стефою “палко, з шевченківськими інтонаціями:

– От скажіть мені, коли в Україні все буде для людей? Ви ж подивіться, як італійські люди вміють обстояти свої права, мітингують – і добиваються свого. А ми? Тут із нас глузують, мовляв, пережили революцію, здобули незалежність, а самі пішли в найми...” [2, 50].

Особлива аура перших трьох (із семи) розділів повісті твориться через автокоментування-оцінювання-вирівнювання контактів Гелени з новим середовищем, передусім із її підопічною, шестирічною Рікою (Аурикою) – дівчатком із непростим характером, “дитям індиго”, та все ж гарним і безпосереднім. Тому атмосфера розділів “Втеча від мафії”, “Дитя індиго”, “Магія італійська” оповита якимось незрівняним ореолом-відсвітом, очисним, а водночас і рятівним (від ностальгії) для Гелени: сьогодні ж бо зібрані й записані цілі збірники заробітчанського фольклору, в яких домінують мотиви глибокої туги за Україною, за рідними та друзями. Чужий простір, чуже італійське небо в повісті освоюється крізь призму знаних, улюблених полотен, як, наприклад, картини львівського художника Ярослава Крука [2, 72], а мова *italiano*, хоч би якою чарівною вона була, не в змозі стишити порухів душі, що бринить поетичними рядками Богдана Ігоря-Антонича чи Володимира Гаврилюка, Романа Скиби або Галини Крук, Оксани Смереки-Малик чи самої Надії Мориквас... Крізь мантри українського поетичного слова у свідомість увіходять і рядки чудового вірша Надсона, що його напам'ять вивчають Ріка й Гелена [2, 28]. У цьому контексті якимось особливо щемко забринів у творі – пізнавально-інтелектуальному, але, попри все, романтичному – мотив “Віареджо – моя несповнена мрія!” [2, 52]. Віареджо – то ж не просто містечко, до якого стікаються щонеділі українські емігранти із цілого побережжя... У Віареджо із чоловіком Чезаре Річчіоні мешкала незрівнянна співачка Соломія Крушельницька:

“Чи ходила вона до церкви Милосердя? Дуже спокусливо зарахувати Крушельницьку до славетних емігранток. Але чи почувуються славетні артисти – люди світу – емігрантами? Мабуть, ні. Вона завжди була українкою. Всюди. Треба знайти її віллу на березі моря. Вілли в Італії живуть довго” [2, 53].

Чи відчувається українкою народжена в Італії шестирічна дівчинка Ріка? Українську вона знає, а ще любить такі собі “фізіологічні” слова, бо вони “яскраві та експресивні; в її лексиконі їх два-три – не більше, ніж у деяких українських письменників” [2, 38]. Такими ось іронічними блискітками переткано весь твір, у якому, хоча всього доволі, та саме іронічно-гумористичний дистанс нараторки до того, що відбувається, органічно-природньо, а тому діткливо увиразнює нам драматичну сутність людської екзистенції, де і “справжній сум потрібен, як і все справжнє” [2, 40]. Чи ж відчувається українкою Аурикіна мама Діна? Опинившись в Італії, Діна “відкрила для себе інший світ, вивчила мову і

стала першокласним перекладачем, людиною, не обтяженою патріотичними комплексами. Кожний з нас щось здобув, а щось втратив” [2, 8]. Сказано влучно, але не все. Доля Діни і, на жаль, сили-силенної до неї подібних, жорстко суперечачи аксіоматичному “де народився, там і знадобився”, діагностує й алярмує про те, що вже не просто за давним, а й смертельно небезпечним є цинізм влади в розбазарюванні своїх людей. У повісті “Де мій брат?” українки-“баданки” не дарма ж згадують, як висловився Кучма про своїх співвітчизниць, яким (а звідки ж бо знати про те нашим бідним президентам???) не від добра судилося стати заробітчанками...

Місточком, хоча й повітряним, поміж двома часово-просторовими ареалами екзистенції Гелени (в Італії і в Україні) та повісті в цілому, стає четвертий, центральний, розділ “Одна в літаку”, який умонтовано, як перлину в коштовний перстень. Мовби окрема самостійна новела “Одна в літаку” – перебування “між небом і землею”, у дорозі з чужини до рідного Львова, як на мою думку, визначальна. “Так солодко дошукуватися до своєї суті” [2, 68], – поринаючи в дитячий спогад, міркує Гелена, хоча й добре знає, що дорога до себе самої є для людини чи не найважчою з усіх доріг. “Я хотіла і боялася залишитися з собою наодинці” [2, 70], – так само щиро звучить зізнання, правдива мужність якого й допомагає героїні повісті в цю найважчу дорогу вирушити і – подолати.

Друга частина твору (її творять три завершальні новели-розділи “Ремонт по-вегетаріанськи”, “Презентація стола ліквідатора” та “Зміна ландшафту”) не така екзотична, як та перша, осяяна спогляданням-пізнанням Італії, омита її морем, овіяна “амброю” італійського повітря. І в цьому свій незаперечний плюс. Бо ж немає ані в Італії, ані деінде отого особливого, свого “зеленого вітру”, який колись розбудив талант у маленькій дівчинці й навчив сповідувати “презумпцію талановитості”! У другій частині повісті увага центрується на українських реаліях, по-новому побачених і по-іншому поцінованих.

Важливо, що персвазійний ефект розповіді у трьох розділах (суто українських) досягається, сказати б, не традиційно по-українськи, бо ... не розчулено-сльозливо, а рвійно входить у текст енергія чину, дії, роботи! Гелена осягає огрому того, що треба зробити, шкодує за тим, із чим не впоралась, як-от не встигла укласти словника “баданок”, які творять живий фольклор і, маючи “золоті запаси терпіння” [2, 64] у каторжній праці на чужині, самі є правдивим злотом... Тим же невідомим золотим сьйвом ояснюється й усе єство Гелени – у тому, що саме і як вона чинитиме. Як вона по-новому спроможеться побачити звичне, усталене, рідне до болю, що його ніби знала й добре розуміла. Але, як з’ясувалося, це не завжди так. Повернувшись з Італії, нараторка новими очима, відсвіженим поглядом убирає в серце і львівсько-українські реалії, і свою сутність: “Коли летіла до Італії, то думала, як позбутися своїх комплексів. Тепер навіть не пам’ятаю, що власне мала на увазі...” [2, 72].

Одна з найскладніших проблем, яку бере на свої тендітні плечі Гелена, – це надзавдання з’ясувати для себе самої, “чи то нині такий час, що людина щодня мусить утверджувати себе, тож так швидко витрачається запас мудрого спокою роду? Тому розуміння власного гідного місця (знати своє місце) з мудрого народного, сковородинського й перетворилося на атавізм, гальмо, яке треба безнастанно долати” [2, 68]. Останнє речення ствердне хіба що графічно, бо ж наснага його спонукальна, приголомшливо-правдива та зболено-щира. Запобіжна, якби молодим-амбітним захотілося б (а таки декому, напевно, захочеться) звинуватити авторку в ретроградному неприйнятті покоління “комп’ютерників, хлопців і дівчат, які уміщують свої скарби у наплічники, щоб унезалежитися від решти світу” [2, 109].

Ця книжка аж ніяк не лише про те, як “солодко дошукуватися до своєї суті” [2,68], а й про те, як невимовно складно протистояти чисельності горизонтального довкілля, тій загальній атмосфері, в яку – нехай і позірно – потрапляють навіть найзагартованіші, навіть із покоління “шістдесятників”... Властиво, наснаженим та вихованим поезією “шістдесятників” виросло кілька поколінь, до одного з таких належить і Гелена, героїня повісті... Їй, як тисячам її ровесників, зрозумілі та близькі новостворені рядки російського “шістдесятника” Євгена Євтушенка:

Не уговорили нас добрые дяди
“исправиться”,
напрасно сообщниц ища
в наших женах и матерях.
Поэзия шестидесятников –
предупреждающий справочник,
Чтоб все-таки совесть
Нечаянно не потерять.

А вже наступні Євтушенкові рядки із прощального вірша на честь друга-поета Андрія Вознесенського вражають відкриттям, яке відкриттям може бути хіба що для нас, “індиго-наївних”:

Мы были наивны,
пытаясь когда-то снять
Ленина с денег,
А жаль, что в ГУЛАГе, придуманном им,
Он хоть чуточку не пострадал,
Ведь Ленин и Сталин чужими руками
Такое смогли с идеалами
нашими сделать,
Что деньги сегодня –
единственный выживший наш идеал...

Цей вірш із його, як здається, провокативною інтенцією ще більш виразне винятковість найліпших із когорти тих, для кого, як свого часу для В. Григоровича-Барського, цілковито позбавленого потягу до збагачення [3, 8], найдорожчим скарбом був його подорожній щоденник...

Новий твір Н. Мориквас також написаний у сповідально-мисленнєвій формі щоденника, який допомагає його авторці самоусвідомитися й самоствердитися в пошуках брата по духу. “Де мій брат?” – цей ключ-заголовок, однак, не відмикає чарівних дверей, за якими той, кого шукає героїня повісті. Але він указує на щось значно важливіше. Це не лише присвоєння незглибимої мудрості про благословенність “нестерпної легкості буття” (Мілан Кундера) мислячої людини, а й чин самоцілення за вищими законами світового розуму, увібраного все ж таки серцем по-сковородинівськи: “Не шукаймо щастя за морями-океанами, бо воно в нас самих...”.

Дорога героїні до себе самої пролягає через щільно змонтований екзистенційно-мисленнєвий стрижень-сюжет кожної з частин повісті. Крізь еволюційні образи-символи – із автопсії, як-от образ “зеленого вітру” з дитячої, народженої першим натхненням поетичної візії, і до віднайдення “виразнішої візії” [2, 69] того ж таки зеленого вітру, але вже в іншому просторі й часі, перетривати який забракло сил багатьом...

Адже “український час особливо болючий, бо чоловічий” (як написано на обкладинці аналізованого тут твору) уже забрав у ліпші світи чимало рідних душ:

“Того року чомусь гинули поети, молоді і трохи старші. Вони топилися, згоряли від горілки, викидалися з горішніх поверхів... І серед них та дівчина, що полетіла. Досі я не прочитала до кінця її книги, а там є рядки, в яких вона попереджає про свій політ!” [2, 71].

Отож пошук (і віднайдення!) власного призначення і, ймовірно, певної місії – “Я ще маю стільки зробити, стільки зробити!” [2, 71] – вибудовується через уміння почути і зрозуміти як тих, хто відійшов, так і тих, хто ще тут, на землі, “у своїх безкінечних марних клопотах, але щораз тихіше, тихіше, тихіше...” [2, 71]. І через надзусилля, аби через півміста довести цілісіньким у переповненій маршрутці правдивий скарб – коровай на весілля сина...

Ловлю себе на спокусі порівняти нову повість “Де мій брат?” Н. Мориквас із романом “Місто” Валер’яна Підмогильного, із творами “Нестерпна легкість буття”, “Життя є деінде” Мілана Кундери чи й із повістю “За окнами сентябрь” Кіри Смирнової. В.Підмогильний, як знаємо, майстерно ввів у свій роман образи колег і друзів (поета Євгена Плужника, неокласика Миколи Зерова та ін.), крім того, відтворив магнетичну (інтелектуальну, а часом гротескову й макабричну) ауру літературного та навкололітературного середовища. Надія Мориквас також тонко відтворила львівський літературний клімат, але вже своєї доби, а ще – обезсмертила сучасників і сучасниць, письменниць, поетес чи науковців-професорів, змалювавши їх делікатно (але так, що можна впізнати), кількома виразними штрихами, часом “текстом у тексті” (їхнім – у новоствореному, тобто в цій повісті), співучим іменем, суголосним прізвищем-натяком... Головне, що в усьому дотримано міри і смаку. Візія зеленого вітру, як того і прагнула героїня твору, стала виразнішою, перспективи яснішими. Він, той зелений вітер, благословивши появу цікавого, непідробно-щирого, іронічно-інтелектуального та пізнавального твору, став вітальним знаком оновлення, відродження снаги до життя і творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Kopaliński W.* Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych. – Warszawa, 1990.
2. *Мориквас Н.* Де мій брат? – Львів: Піраміда, 2010. – 192 с.
3. *Субтельний О.* Передмова // *Василь Григорович-Барський.* Мандри по святих місцях Сходу з 1723 по 1743 рік / Пер. з давньоруської Петро Білоус. – К., 2000.

Отримано 14 жовтня 2010 р.

м. Київ – м. Варшава (Польща)

Ярослав Голобородько

ДЕСКРИПЦІЯ НАТУР-НЕСКІНЧЕННОСТІ

Мовити, що перша прозова книжка Наталки Сняданко виявилася найбільш успішною з-поміж інших, було би вельми передчасно. Визначившись із мейнстримними ознаками свого стилю, вона не полишає художньо-нарративних шукань. Більше того, територія прозових експериментів продовжує приваблювати Наталку Сняданко, і в її прозі відчувається та виблискує інтенція до трансформації, а то й вивільнення з-під влади напрацьованого нею ж формату стилемислення.